

to make career development of the policemen transparent and objective on the basis of just evaluation of the results of their work and thus guarantee them perspectives to be promoted owing to personal qualities and professional achievements.

Key words: National police of Ukraine, Police code of Ukraine, public confidence in the police.

УДК 342.721

А. Гусак

Характеристика окремих аспектів причетності до злочину

У статті розглядаються склади злочинів, присвячені прихованню, які є видами причетності до злочину. На думку автора причетність до злочину – це навмисна діяльність осіб, які не брали участь у злочині, спрямована на приховування вже вчиненого злочину, а також умисна бездіяльність осіб, зобов'язаних відповідно до чинного законодавства діяти. Інститут приховування злочину містить норми, які необхідно удосконалювати. Перелік діянь, зазначених у Кримінальному кодексі України, як приховування, слід доповнити такими способами, як заздалегідь не обіцяне переховування, приховування, пошкодження або знищення доказів злочину, заздалегідь необіцяна допомога учаснику злочину отримати вигоду від вчиненого без власної корисливої мети.

Ключові слова: приховання, укриття, причетність, співучасть, злочин.

Постановка наукової проблеми та її значення. Причетність до злочину як самостійний кримінально-правовий інститут затвердився ще в радянській юридичній літературі. Цьому сприяло встановлення тоді ще чинного кримінального законодавства з питання про наперед не обіцяне приховування злочину, через яке останнє було остаточно відокремлене від співучасті в злочині. Тепер більшість науковців визнають, що приховування (заздалегідь не обіцяне), недонесення і потурання – це різновиди причетності до злочину та є «цілком стійким юридичним поняттям».

Але чинний Кримінальний кодекс України, на відміну від поняття співучасті у злочині, не має в собі поняття причетності до нього. В кримінальному праві досі не існує загально визнаної дефініції причетності до злочину. Це пояснює звернення до вказаної проблематики.

Мета статті полягає у визначенні поняття та видів причетності до злочину.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- розглянути актуальність даної теми та її рівень дослідження в юридичній літературі;
- дослідити розвиток даного інституту в Україні;
- розглянути основні види причетності до злочину;
- навести кваліфікаційно-правову характеристику причетності до злочину.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Філологічне значення слова «причетний» – який має безпосереднє відношення до якої-небудь справи або до когось [16, с.756]. Соціальне значення терміну «причетність» характеризується вступом у певний зв'язок будь-кого з існуючим предметом, явищем.

Вивченню проблем причетності до злочину присвячені роботи І. А. Бушуєва, П. Г. Євдокімова, М. І. Ковальова, Н. А. Носкової, Б. Т. Разгільдієва, В. Г. Смірнова, А. Н. Трайніна та інших вчених-криміналістів.

Як кримінально-правова категорія, причетність аналізується як приєднання до злочинної діяльності виконавця після вчинення ним протиправної дії [18, с.6]. Проте характер такого приєднання одні вчені класифікують як співучасть [24, с.159], інші вважають дане діяння як самостійний інститут кримінального права – причетність до злочину [17, с.425]. А. Н. Трайнін зазначає: «Причетність охоплює такий зв'язок трьох осіб зі злочинцями, який не досягає інтенсивності співучасті...» [20, с.130].

В сучасній науці кримінального права інститут причетності до злочину визначається, як, різновидність суспільно небезпечної поведінки особи, що не має рис співучасті в злочині, вчиненому чи такому, що вчиняється іншою особою, але є з ним у певному зв'язку і тим самим сприяє вчиненню

цього злочину чи заважає його виявленню або розкриттю [19, с. 104]. В юридичній літературі з кримінального права причетність до злочину визначена також, як злочинна діяльність, хоча і не зв'язана зі вчиненням злочину, але не є співучастю в ньому [23, с. 154].

На базі розгляду змісту частин 6 і 7 статті 27 КК України, а також вивчення теорії кримінального права й судової практики виділяють такі види причетності до злочину: заздалегідь не обіцяне переховування злочину; заздалегідь не обіцяне придбання чи збут предметів, здобутих злочинним шляхом; заздалегідь не обіцяне потурання злочину; неповідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин [13, с. 253].

Зі змісту частини 6 статті 27 КК України витікає, що під заздалегідь не обіцяним переховуванням злочину мається на увазі діяльність особи з укривання злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом. Специфічною рисою такої причетності є те, що така діяльність є завчасно не обіцяною, має місце вже на фазі закінченого злочину, а також скоюється виключно щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Коло суб'єктів даного злочину обмежене.

Так, згідно частини 2 статті 396 КК України за заздалегідь не обіцяне укривання злочину не підлягають кримінальній відповідальності: члени сім'ї, близькі родичі особи, яка вчинила злочин, коло яких визначається законом [11]. Це батьки, дружина, діти, рідні брати і сестри, діди, баби, онуки.

Наперед не обіцяне придбання чи збут предметів, здобутих злочинним шляхом проявляється у діяльності, що полягає в купуванні чи збуті таких предметів, а також у їх зберіганні та за відсутності ознак відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом тягне за собою кримінальну відповідальність за статтею 198 КК України, або за статтею 209 КК України – за наявності всіх ознак складу злочину.

Вид причетності – потурання – не передбачено в Загальній частині КК України. Але на основі розгляду норм Особливої частини, мова йде про злочини службових осіб, заздалегідь не обіцяне потурання злочину можна визначити, як діяльність особи, яка була зобов'язана і могла завадити злочину, але не виконала свій обов'язок.

Неповідомлення про напевно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин, на відміну від усіх інших видів причетності, полягає в пасивній поведінці особи незважаючи на те, чи була ця бездіяльність заздалегідь обіцяна чи ні. Вказані дії не є співучастю у злочині, але тягнуть за собою кримінальну відповідальність тільки у випадках, коли вчинені особою діяння містять ознаки іншого самостійного злочину (ч. 7 ст. 27 КК України). Зазначимо, що кримінально-правова оцінка причетності до злочину в різні історичні періоди не співпадала.

Причетність до злочину не охоплюється потуранням, адже потурач – це особа, яка наділена юридичним обов'язком боротися зі злочинністю, але не виконує його. В цій ситуації бездіяльність потурача стає в причинний зв'язок зі злочинним наслідком злочину, який потурається. А причетність не має спричинюючого характеру, вона створює лише умови, що сприяють продовженню злочинної діяльності. Тому відсутність в діючому кримінальному законодавстві спеціальної норми, що передбачає відповідальність за потурання можна рахувати достатньо обґрунтованою. Отже, виходячи зі спричинюючого характеру потурання, воно переходить або у співучасть, або в посадовий злочин.

В українському кримінальному праві традиційно виділяють пособництво: фізичне та інтелектуальне [13, с. 408]. Під інтелектуальним пособництвом мають на увазі поради, інформацію, рекомендації тощо, а також обіцянку переховати злочинця, засоби або знаряддя, сліди злочину, предмети, здобуті злочинним шляхом, а також обіцянку придбати чи збути такі предмети.

Фізичним пособництвом визнається вчинення вищевказаних заздалегідь обіцяних дій, а також надання виконавцю засобів та знарядь вчинення злочину, усунення перешкод для його вчинення.

За відсутності в КК України прямого визначення поняття приховування, таке визначення дає теорія кримінального права. Так, приховуванням вбачається активна діяльність особи по прихованню злочину, самого злочинця, засобів та знарядь вчинення злочину, його слідів чи предметів, здобутих злочинним шляхом [2, с. 98].

У КК законодавець розрізняє два види приховування: - приховування злочину, яке є заздалегідь обіцяним (обіцяється до початку або в процесі вчинення злочину, але до його закінчення); - заздалегідь не обіцяне приховування злочину (вбачає надання згоди на вчинення дій, що пов'язані з приховуванням, вже після вчинення злочину (закінченого чи незакінченого).

В науці кримінального права існує думка, що розгляд положень КК допускає виділити ще один вид причетності до злочину – заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій (стаття 256 КК) [8, с. 167]. Зазначається, що це особливий вид причетності [8, с. 170].

Винятково спірним є питання кваліфікації заздалегідь не обіцяного приховування організованої злочинної діяльності. Адже категоричність частини 6 статті 27 КК України тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, передбачених статтею 198 та 396 цього Кодексу, призвело до колізії кримінально-правових норм Загальної та Особливої частини.

В. О. Навроцький радить вирішувати дану ситуацію, керуючись одним з принципів кримінально-правової кваліфікації – відповідно до якого спірні питання вирішуються на користь особи, дії котрої кваліфікуються [15, с. 323].

В українському законодавстві співучасть у формі пособництва відділена від причетності у виді приховування за допомогою ознаки заздалегідь даної обіцянки.

За змістом закону відповідальність за статтею 396 КК України відбувається лише у випадку фізичного приховування, тільки шляхом активних дій [21, с. 407]. Так зване в науці кримінального права інтелектуальне приховування, тобто неповідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин не тягне за собою кримінальну відповідальність за вказаними статтями.

М. Й. Коржанський вважав, що постійне придбання в однієї особи, чи збут майна на користь однієї особи, яка це майно здобуває злочинним шляхом, переростає у співучасть і має кваліфікуватися за відповідною частиною статті 27 КК України і нормою Особливої частини КК України [7, с. 288]. Він розглядав систематичне наперед не обіцяне приховування як пособництво, оскільки такі дії давали підстави виконавцю злочину розраховувати на таке сприяння.

Сьогодні таку позицію підхоплюють Л. М. Кривоченко, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов [9, с. 254-255], А. П. Козлов, який радить спеціально зафіксувати в законі особливий спосіб пособництва – систематичне заздалегідь не обіцяне приховування [4, с. 150].

Отже, не обіцяне наперед придбання чи збут майна, одержаного шляхом вчинення протиправних дій, для деяких осіб стає свого роду професією. Ремесло злодія, як і будь-який інший промисел, складається з двох різних, але навзаєм необхідних пов'язаних частин діяльності: отримати здобич у вигляді цінностей та реалізувати її в грошовому вимірі на користь особи, яка їх добула. [14, с. 266-267].

Щодо наперед не обіцяного приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину, то М. Й. Коржанський припускає можливість виникнення причинного зв'язку між приховуванням та злочином, який приховується, за умови, якщо приховування вчинюється регулярно, що дає виконавцеві злочину підстави розраховувати на таке сприяння [7, с. 613].

Б. Т. Разгільдієв впевнений, що в такому випадку для визнання факту співучасті необхідний не тільки об'єктивний, але й суб'єктивний фактор, який полягає в розумінні приховувачем, що внаслідок систематичного приховування він сприяє виконавцю злочинів, а останній розраховує на таку допомогу [18, с. 19].

Визначити сутність поняття причетності до злочину неможливо без вивчення її суб'єктивних ознак. Проте аналіз вини в діяннях причетних осіб є достатньо складним питанням. Це полягає в тому, що вина особи, причетної до злочину, визначає її психічне відношення до вчиненого не безпосередньо, а опосередковано, через діяння, яке вона не вчиняла. Відповідно вина причетної особи має складний характер, адже складається з усвідомлення нею фактичних ознак основного злочину та психічного відношення до вчинюваного приховування, що виникло на цьому ґрунті. Оскільки кримінальна відповідальність передбачена за причетність до суворо визначених злочинів, то вина набуває кримінально-правового значення тільки при усвідомленні особою фактичних ознак приховуваного нею злочину. Якщо ж особа не усвідомлює конкретних ознак злочину або не сприймає усвідомлено суб'єкта, який вчинив цей злочин, то вона не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за приховування [22, с. 226, 227]. В тих випадках, коли причетна особа помиляється стосовно фактичних ознак основного злочину, то питання про притягнення її до кримінальної відповідальності слід вирішувати, виходячи з допущеної помилки.

Як видно з наведених дефініцій та пояснюючих їх прикладів, кримінальне право Німеччини називає деякі види приховування злочинами, що «доповнюють пособництво» [1, с. 1248]. В українському законодавстві, як вже було зазначено вище, ознака заздалегідь даного обіцяння допускає приховування злочину в одному випадку розглядати як співучасть у формі пособництва, що свідчить про накладання цих двох інститутів один на одного, а в іншому – як самостійну злочинну діяльність, яка виходить за межі співучасті в злочині.

В науці кримінального права висловлюються різні точки зору на визначення меж кримінальної відповідальності осіб, причетних до злочину. Так, деякі науковці ставлять під сумнів можливість особи в 16 років усвідомлювати суспільну небезпеку причетності до злочину. Адже причетні особи дізнаються про вчинені іншими особами злочини не тільки будучи їх свідками, але й зі слів самих їх

учасників або з інших джерел. Як правило, отримані таким чином відомості не дозволяють шістнадцятирічним підліткам зробити висновок, що причетність до вчиненого злочину є кримінально каранюю. Більшість неповнолітніх мають поверхове уявлення про кримінальне законодавство, що, в свою чергу, обтяжує усвідомлення ними фактичних ознак основного злочину. На думку М. Й. Коржанського, суб'єктом злочинного придбання або збуту майна, може бути визнана особа, яка досягла вісімнадцятирічного віку [5, с. 17].

Спірним залишається питання про доцільність звільнення від кримінальної відповідальності за причетність до злочину батьків. Так, на думку І. А. Бушуєва, «таке вирішення питання є правильним, оскільки родинні зв'язки між особою, яка вчинила причетність до злочину, та виконавцем злочину безперечно лягає відбиток і в багатьох випадках переважає інші почуття приховувача» [3, с. 54]. Б. Т. Разгільдієв, навпаки, впевнений, що звільнення батьків від кримінальної відповідальності за причетність до злочину не сприяє вихованню відповідальності батьків за моральність їх дітей [18, с. 96].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розглянувши соціальну обумовленість та кримінально-правову сутність причетності, як приєднання до злочинної діяльності виконавця після вчинення ним злочинного діяння, вважаємо за можливе віднести природу такого приєднання до співучасті у злочині у випадках, коли воно сприяє його вчиненню, зокрема, систематичне приховування одного й того самого злочинця особою, яка усвідомлювала, що це надає можливість виконавцю злочину розраховувати й надалі на таке сприяння, а злочинець розраховував на таке сприяння.

Джерела та література

1. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть: [учебное пособие] / М. И. Бажанов. – Днепропетровск: Пороги, 1992. – 168 с.
2. Бушуев И. А. Ответственность за укрывательство преступлений и недоносительство / И. А. Бушуев. – М.: Юрид. лит., 1963. – 138 с.
3. Козлов А. П. Соучастие: традиции и реальность / А. П. Козлов – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. – 362 с.
4. Коржанский Н. И. Ответственность за приобретение или сбыт имущества, добытого преступным путем по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Н. И. Коржанский. – Свердловск, 1976. – 25 с.
5. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів / М. Й. Коржанський. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 346 с.
6. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навч. посіб. [для студ., аспір. і викл. вищ. навч. закл. та слідчих, прок., суд. і адвок.] / М. Й. Коржанський. – [2-ге вид.] – К.: Атіка, 2002. – 640 с.
7. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 3-є вид., К.: Атіка, 2009. – 408 с.
8. Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. для студ. вищ. юрид. закл. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.]; за ред. В. В. Сташиса та ін. – [3-є вид., перероб. і доп.]. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.
9. Кримінальне право України. Загальна частина / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
10. Кримінальний кодекс України: станом на 1 січ. 2008 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Х.: ТОВ «Одісей», 2008. – 264 с.
11. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К.: Правова єдність, 2004. – 268 с.
12. Курс уголовного права. Общая часть. Т.1. Учение о преступлении: Учебник для вузов / Под ред. докт. юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецовой и канд. юрид. наук И. М. Тяжковой. – М., 1999. – 585 с.
13. Михневич В. Исторические этюды русской жизни. – СПб: Типографии Ф. Сущинского, 1886, Т.3. – 580 с.
14. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. [для студ. юрид. вищ. навч. закл., юристів – практик.] / В. О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
15. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х томах. 42 000 слів. 3 том. Укладачі: В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Видавництво «Аконіт», 1998. – 928 с.
16. Пионтковский А. А. Прикосновенность. – В кн.: Уголовное право. Общая часть [учебн. для студ. высш. уч. зав.] / А. А. Пионтковский. – М., 1948. – 425 с.
17. Разгильдиев Б. Т. Уголовно-правовые проблемы прикосновенности к преступлению / Б. Т. Разгильдиев. – Саратов: Саратовский ун-т, 1981. – 112 с.
18. Селецький С. І. Кримінальне право України. Загальна частина: [навч. посіб. для студ. юрид. вузів і юрид. фак.] / С. І. Селецький. – К.: Центр навч. літер., 2008. – 248 с.
19. Трайнин А. Н. Учение о соучастии: [учебн. для студ. высш. уч. зав.] / А. Н. Трайнин. – М., 1941. – 374 с.
20. Уголовное право. Особенная часть: [учебник]; под ред. А. И. Рапога. – М., 1997. – 880 с.
21. Ушаков А. В. Основания и пределы ответственности соучастников преступления по советскому уголовному праву: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / А. В. Ушаков. – М., 1971. – 25 с.

22. Хохлова І. В. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. В. Хохлова, О. П. Шем'яков. – К.: Центр навч. літер., 2006. – 272 с.
23. Хрулинский-Бурбо Р. А. Против института прикосновенности в теории советского уголовного права / Р. А. Хрулинский-Бурбо. – Уч. зап. Саратов. юрид. ин-та. – 1952. – Вып. 3. – С. 164-171.
24. Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву / М. А. Шнейдер. – М.: ВЮЗИ, 1958. – 96 с.

Гусак А. Характеристика отдельных аспектов причастности к преступлению. Стаття посвящена раскрытию понятия соучастия в преступлении его модернизации в рамках требований сегодняшнего дня. Институт сокрытия преступления содержит нормы, которые необходимо совершенствовать. Есть предложение перечень деяний, указанных в Уголовном кодексе Украины, дополнить такими способами сокрытия, как заранее не обещанное укрывательство, сокрытие, повреждение или уничтожение доказательств преступления, заранее не обещанная помощь участнику преступления получить выгоду от совершенного без собственной корыстной цели. Рассмотрены объективные и субъективные признаки соучастия. Причастность к преступлению – это умышленная деятельность лиц, которые не участвовали в преступлении, направленная на сокрытие уже совершенного преступления, а также умышленная бездеятельность лиц, обязанных в соответствии с действующим законодательством действовать. Недонесение о преступлении представляет собой несообщение соответствующим органам власти о совершенном или готовящемся преступлении. Это пассивное поведение лица, которое по действующему УК не является уголовно наказуемым деянием.

Ключевые слова: сокрытие, укрытие, причастность, соучастие, преступление.

Husak A. Different Aspects of Criminal Involvement. The article considers offenses dealing with concealing (corpus delicti), and which are classified as types of complicity in the crime. The author states that institute of concealing the crime includes the regulations that need to be improved. It is recommended to supplement the list of the acts referred to in the Criminal code of Ukraine with such types of concealing as not promised beforehand hiding; damage or destruction of evidence of a crime; not promised to the participant of a crime beforehand aid to benefit from the offense without one's own selfish purpose. The main aim of the article is to present the notion complicity in modern understanding and interpretation. Criminal involvement – is an intention of persons, who do not commit crimes but want to conceal the committed crime, and lack of actions on behalf the persons who must act according to modern Criminal code. But at the same time such passive actions of these people cannot be punished according to the modern Criminal code.

Key words: concealing, hiding, involvement, complicity, crime.

УДК 347.192:347.96:343.137

В. Дем'янчук, Г. Денісова

Заборона суміщення функції судового розгляду і інших процесуальних функцій як підстава самовідводу, відводу

Традиційним в нашому законодавстві є розмежування функції вирішення справи від інших процесуальних функцій і це порушення згідно п. 2 ч. 2 ст. 412 КПК України є безумовною підставою для скасування вироку, ухвали. Недопущення змішування функцій учасників кримінально-процесуальної діяльності – важлива гарантія прав сторін в процесі і для цього існує інститут відводів. На наш погляд, це може бути пояснено і з точки зору психології, адже суміщення в одній особі функції правосуддя та будь-якої іншої функції чи ролі суперечить її законам. Автори вважають за необхідне передбачити такий спосіб забезпечення засади змагальності, який би заборонив виконувати одному учаснику кримінального процесу дві або більше функцій у одному кримінальному провадженні. Самовідвід чи відвід судді слід застосовувати і до тих ситуацій, коли він виконував в даному провадженні інші процесуальні функції як до, так і після обрання (призначення) на посаду судді.

Ключові слова: суддя, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник, самовідвід, відвід.